

บาดแผลกับการป้องกันตนเองทางกฎหมาย

วิรุจน์ คุณกิตติ

ภาควิชานิติเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Assault Wounds and the Right to Self Defense

Wirut Khunkitti

Department of Forensic Medicine, Faculty of Medicine, Khon Kaen University

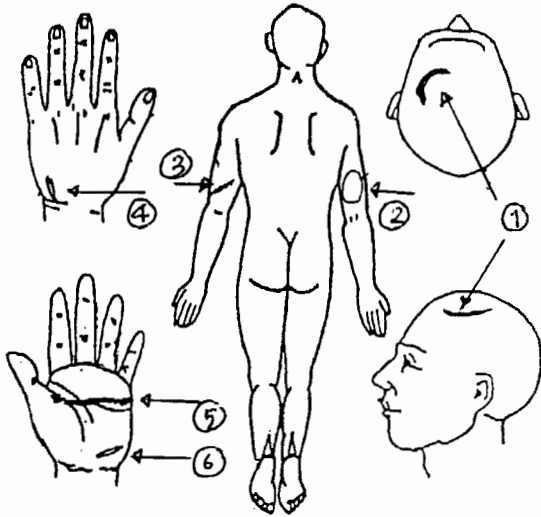
การกระทำความผิดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญานั้น ผู้กระทำจะต้องได้รับโทษหรือไม่พิจารณาจากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายว่า มีบทบัญญัติไว้เป็นความผิด และมีบทลงโทษหรือไม่ ดังที่ในประมวลกฎหมายอาญาที่บัญญัติไว้ว่า บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย⁽¹⁾ ต่อไปต้องพิจารณาถึงการกระทำนั้นจะต้องครบองค์ประกอบ การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ ตามลำดับจึงพิจารณาลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดได้⁽²⁾ ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่มุ่งเน้นถึงความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยมีรัฐเป็นผู้ควบคุมดูแล โดยเฉพาะความผิดต่อร่างกาย หรือการฆ่า เป็นต้น

บางกรณีแม้ว่าการกระทำดังกล่าวแล้วครบตามขั้นตอนมิใช่ว่าจะสามารถเอาผิดหรือลงโทษจำเลยได้เนื่องจากกฎหมายได้บัญญัติข้อยกเว้นความผิดหรือข้อยกเว้นโทษให้จำเลยได้สามารถต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ให้ตนเองพ้นความรับผิด กรณีตัวอย่างที่สำคัญคือการป้องกันตนเองเพื่อให้พ้นจากการถูกกระทำละเมิดโดยผิดกฎหมาย หรือป้องกันตนเองให้พ้นจากภัยอันตราย แต่มีเงื่อนไขว่าต้องกระทำการป้องกันนั้นโดยสมควรแก่เหตุ ดังที่มีบทบัญญัติของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68⁽³⁾ ว่า

ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่น ให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายและเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด

การกระทำที่พอสมควรแก่เหตุ นั้น พิจารณาจากสิ่งที่สำคัญสิ่งหนึ่งคือผลของการกระทำดังสภาพที่กล่าวไว้ว่า “กรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา”⁽⁴⁾ กรณีที่มีบาดแผลเกิดขึ้นลักษณะบาดแผลจะเป็นเครื่องชี้ว่า ผู้กระทำมีเจตนาอย่างไร หวังผลเพียงใด กระทำลงไปนั้นเพื่ออะไร เป็นต้น คำพิพากษากฎีกาเดิมที่เคยพิพากษาคัดสินคดีที่มีบาดแผลนั้นศาลพิจารณาดังชนิด ขนาด จำนวน และตำแหน่งของบาดแผลเป็นหลักสำคัญ⁽⁵⁾ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือแพทย์ผู้ตรวจบาดแผลที่เกิดขึ้น สามารถให้ความเห็นได้มากหรือน้อยเพียงใด ซึ่งความเห็นของแพทย์จะเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีนั้นเพียงใด เป็นสิ่งที่ควรคิดและตระหนักยิ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คดีเกิดขึ้นช่วงเย็นวันหนึ่ง มีผู้บาดเจ็บเข้ามารับการรักษาที่แผนกฉุกเฉินของโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งด้วยประวัติว่า ถูกทำร้ายร่างกายด้วยของมีคม และขอให้ทางโรงพยาบาลแจ้งความเพื่อให้พนักงานสอบสวนทราบและจับกุมผู้กระทำความผิดด้วย จากการตรวจร่างกายพบบาดแผลตามร่างกายดังนี้

1. บาดแผลฟกช้ำฉีกขาดขอบเรียบกว้าง 2 ซม. ยาว 8 ซม. ลึกถึงกะโหลก
2. บาดแผลฟกช้ำขนาดกว้าง 5 ซม. ยาว 8 ซม.
3. บาดแผลฉีกขาดขอบเรียบตื้น ๆ ยาว 5 ซม.
4. บาดแผลฉีกขาดขอบเรียบ กว้าง 0.5 ซม. ยาว 2 ซม. ลึกถึงไขมัน
5. บาดแผลฉีกขาดขอบเรียบตื้น ๆ ยาว 7 ซม.
6. บาดแผลฉีกขาดขอบเรียบ กว้าง 0.5 ซม. ยาว 3 ซม.

แพทย์ที่ได้ทำการเย็บแผลและให้ยารับประทาน ขณะที่ผู้บาดเจ็บรอรับยา พนักงานสอบสวนได้เข้ามาแสดงตนพร้อมแจ้งข้อหาให้ทราบว่าได้ทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนถึงแก่ความตาย และได้เชิญผู้บาดเจ็บไปสอบปากคำที่สถานีตำรวจ ผู้ที่เห็นเหตุการณ์ต่างให้การว่าฝ่ายตนถูกทำร้ายก่อน มีการกอดปล้ำกันชั่วอึดใจ ขณะนั้นแยกไม่ออกว่าใครเป็นใคร ต่างฝ่ายต่างอ้างว่าฝ่ายตนถูกแทง ต่อเมื่อแยกจากกันเห็นผู้บาดเจ็บลุกขึ้นยืนได้ ส่วนผู้กระเด็นอนนึ่งกับพื้น เบื้องหลังมากเมื่อได้สอบสวนผู้บาดเจ็บซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาในคดีนี้ทราบว่า ผู้บาดเจ็บขับรถผ่านมาเห็นผู้ตายกับพรรคพวก 4-5 คน ยืนอยู่ จึงได้ตะโกนคุยกันเพื่อปรับความเข้าใจที่เคยมีปากเสียงกันมาก่อน แต่พูดคุยกันไม่ได้ยินจึงได้เปิดประตูรถลงไปเพื่อจะได้คุยใกล้ๆ คิดว่าพูดกันใกล้ๆ น่าจะดีกว่าและแก้ไขปัญหา แต่ผู้ตายกับพรรคพวกดังกล่าวชักอาวุธออกมาและกรูกันเข้าทำร้าย ผู้ตายใช้มีดฟันที่ศีรษะ 1 ครั้ง โดยผู้บาดเจ็บมิได้คาดคิดมาก่อนทำให้ล้มลงและตรงเข้ามาจะแทงตนไม่มีทางเลือกอื่นจึงตัดสินใจลุกขึ้นแย่งมีดและเกิดการกอดปล้ำกันขึ้น เมื่อตนแย่งมีดได้ก็แทงผู้ตายกลับเช่นกัน แต่ไม่ทราบว่าจะถูกตรงไหน จำไม่ได้ชัดเจน แทงที่ครั้งก็จำไม่ได้เช่นกัน ทราบแต่ว่าผู้ตายกอดปล้ำแย่งมีดคืนกลับไปและแทงตนเองอีกเช่นกัน และถึงแม้ว่าตนจะแทงแล้วผู้ตาย

ก็ไม่ได้หยุดต่อสู้ กอดปล้ำแทงกันผ่านไปชั่วอึดใจจึงยุติ เมื่อลุกขึ้นได้พรรคพวกของผู้ตายพยายามจะเข้าทำร้ายอีกแต่เพื่อนบ้านละแวกนั้นช่วยห้ามไว้ ตนไม่ทราบว่าคุณกรณีจะบาดเจ็บแค่ไหน เพราะรีบมาโรงพยาบาล

ศพผู้ตายถูกส่งไปชันสูตรพลิกศพตามกฎหมาย เนื่องจากเป็นการตายผิดธรรมชาติ โดยถูกผู้อื่นทำร้ายให้ถึงแก่ความตาย⁽⁶⁾ ผลการตรวจที่สำคัญมีดังนี้

- ศพชายไทย รูปร่างลำสัน ตัวสูงใหญ่
- พบบาดแผลถูกแทง รูปกระสวย กว้าง 0.5 เซนติเมตร ยาว 2.5 เซนติเมตร กระจายตามร่างกายดังนี้
 - บริเวณใต้ไหปลาร้าขวา 1 แผล
 - หน้าอกซ้าย 3 แผล
 - กลางท้อง 1 แผล
 - ชายโครงข้างซ้าย 1 แผล
 - ไหล่ ศอก และแขนซ้าย รวม 4 แผล
 - ต้นขาซ้ายด้านนอก 1 แผล
 - หัวเข่าขวา 1 แผล
- บาดแผลที่อกซ้ายแทงโดนหัวใจ และปอด มีเลือดตกในช่องปอดรวม 2,000 ลูกบาศก์เซนติเมตร
- ตรวจพบเอธิลแอลกอฮอล์ในเลือด 184 มิลลิกรัม%

ผู้บาดเจ็บไม่ทราบว่าการต่อสู้สุดท้ายเกิดอะไรขึ้น แต่เมื่อพนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาว่าทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนถึงเหตุถึงแก่ความตายแล้ว จึงขอปฏิเสธเพราะตนไม่ได้มีเจตนาที่จะฆ่าผู้ตาย ทั้งหมดที่ทำไปนั้นก็เพราะเพื่อป้องกันตนเอง

จากผลของการตรวจพหุจะอธิบายได้ว่า ผู้ตายรูปร่างสูงใหญ่กว่าผู้บาดเจ็บและมีอาวุธเข้าทำร้าย ทางรอดของผู้บาดเจ็บมีเพียงทางเดียวคือสู้แบบจนตรอกเนื่องจากหลบหนีคงไม่ได้เพราะพรรคพวกผู้ตายมากกว่าและมีอาวุธครบมือ จากลักษณะบาดแผลของผู้บาดเจ็บที่ศีรษะยืนยันได้เป็นอย่างดี ผู้ตายเป็นฝ่ายเริ่มลงมือทำร้ายก่อน เนื่องจากบาดแผลที่ศีรษะต้องอาศัยแรงเหวี่ยงของแขนซึ่งต้องเป็นระยะที่ห่างกันพอควรถึงทำให้เกิดได้ การกระทำนี้ถือว่าการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายและเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง จากตำแหน่งและความรุนแรงของบาดแผลแสดงถึงเจตนาของผู้ลงมือกระทำได้อย่างไม่มีข้อสงสัยว่ามีได้เพียงแค่เจตนาทำร้าย แต่เป็นเจตนาที่ประสงค์ต่อผลคือความตายของผู้บาดเจ็บนั่นเอง ดังนั้นเป็นการสมเหตุสมผลที่ผู้บาดเจ็บต้องลุกขึ้นต่อสู้เพื่อป้องกันตนเอง ซึ่งได้มีคำพิพากษา ศาลฎีกาวินิจฉัยไว้ทำนองเดียวกันว่าเป็นการกระทำตอบโต้เพื่อป้องกันตนเองและไม่ผิดกฎหมายเพราะไม่ได้กระทำในลักษณะวิวาทกัน (ตามนัยความพิพากษาศาลฎีกา 731/2460, ฎ. 47/2461 และ ฎ. 340/2463)⁽⁷⁾ และอาจเพราะ

เนื่องจากไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรืออยู่ในสภาพที่ไม่พ้นไปได้ จึงต้องกระทำการป้องกัน ถ้าการป้องกันตนเองสมเหตุผลผู้กระทำไม่มีความผิด ดังนั้นจึงไม่ต้องได้รับการลงโทษ (ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกา 918/2463 และ ฎ. 951/2463) แต่ถ้าการกระทำนั้นเป็นการป้องกันที่เกินกว่าเหตุก็จะต้องได้รับโทษ แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กำหนดไว้เพียงใดก็ได้

กรณีที่มีการป้องกันนั้นมีการทำร้ายร่างกายกันและมีบาดแผลเกิดขึ้น ศาลพิจารณาจากหลายเหตุผลประกอบกัน เช่น กรณีผู้ตายที่ทำร้ายก่อนนั้นมีรูปร่างสูงใหญ่กว่าจำเลย หากต่อสู้กันย่อมเป็นธรรมดาที่จำเลยที่มีรูปร่างเล็กกว่าจะไม่สามารถต่อสู้ได้ ถ้าจำเลยได้ใช้อาวุธทำร้ายไปบ้างยังถือว่าเป็นการกระทำไปพอสมควรแก่เหตุ (ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกา 94/2492, ฎ. 589/2502, ฎ. 425/2503, ฎ. 246/2512 และ ฎ. 1316/2513) ส่วนจะถูกตำหน่งที่สำคัญหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาสิ่งแวดล้อมประกอบเป็นต้นว่า เกิดเหตุขงกลางคืนหรือไม่ มีแสงสว่างเพียงพอต่อการมองเห็นชัดเจนหรือไม่ ผู้ที่กระทำอยู่ในสภาวะที่สามารถเลือกกระทำในตำแหน่งนั้นหรือไม่ ถ้ามีดมองไม่เห็นถนัดหรือไม่ได้ตั้งใจแทงถูกที่สำคัญยอมถือไม่ได้ว่ามีเจตนาที่จะทำให้เกิดแก่ความตายน่าจะเป็นการกระทำไปเพื่อยับยั้งเหตุร้ายไม่ให้เกิดต่อตนได้อีก จึงถือว่าเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ (ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกา 1361/2513 และ ฎ. 106/2526) แต่หากว่าขณะเกิดเหตุมองเห็นได้ถนัด สามารถเลือกกระทำได้และได้เลือกในตำแหน่งที่สำคัญเช่นนี้ ไม่น่าจะเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุแต่อาจเป็นป้องกันเกินกว่าเหตุหรือผิดกฎหมายอาญาในมาตราอื่นโดยไม่อาจอ้างป้องกันตนเองเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบได้ จำนวนบาดแผลที่ปรากฏมีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะถ้ายังปรากฏบาดแผลมากขึ้นจะยิ่งทำให้น้ำหนักที่อ้างกระทำเพื่อป้องกันตนเองลดน้อยลง ยกเว้นว่าจะสามารถนำสืบและแสดงให้ศาลเห็นและเชื่อได้ว่ามิได้เป็นเช่นนั้น

ในรายนี้หากพิจารณาเฉพาะบาดแผลที่เกิดขึ้นกับผู้ตายแล้วน่าจะเป็นการป้องกันที่เกินกว่าเหตุ ซึ่งศาลอาจลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้ แต่ถ้าสังเกตอย่างรอบคอบจะพบการกระจายตัวบาดแผลปรากฏเกือบทุกส่วนของร่างกายผู้ตายโดยเฉพาะบาดแผลที่แขนและขา ซึ่งเป็นสิ่งที่สนับสนุนว่าผู้กระทำอาจไม่ได้เลือกแทงที่สำคัญก่อน เพราะถ้าหากแทงที่ทรวงอกซ้ายก่อน ผู้ตายต้องตายภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว ย่อมไม่มีเรียวยแรงพอที่จะกอดปล้ำแย่งมีดและสามารถแทงกลับไปผู้ต้องหาได้อีก ส่วนบาดแผลที่ปรากฏขึ้นกับผู้ต้องหา บอกได้ว่าบาดแผลในอุ้งมือซ้ายคือบาดแผลที่เกิดจากการกรีดเชือนในขณะที่มือยังกำใบมีด และที่ข้อมือซ้ายเป็นบาดแผลที่เกิดจากการยกแขนขึ้น

ป้องกันตนเองขณะถูกแทง ซึ่งบาดแผลลักษณะนี้จะเกิดขึ้นในตำแหน่งของแขนข้างที่ถนัด และไม่จำเป็นต้องเป็นข้างขวาเสมอไปผู้ต้องหาอาจมีความถนัดทางซ้ายซ้ายเช่นกัน^(8,9,10) จึงทำให้คิดว่าคำให้การของผู้บาดเจ็บ ซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาในคดีนี้เป็นความจริง ปัญหาที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งในกรณีนี้คือ จำนวนบาดแผลที่ปรากฏบนร่างของผู้ตายในรายนี้มีบาดแผลจำนวนมากถึง 12 แผล แต่จะถือว่ากระทำเกินกว่าเหตุหรือไม่นั้นต้องพิจารณาจากภัยอันตรายนั้นสิ้นสุดลงแล้วหรือไม่ ถ้าในขณะที่เกิดการต่อสู้กันแม้ว่าจะแย่งอาวุธได้แล้วแต่อีกฝ่ายหนึ่งพยายามแย่งกลับคืนไปและไม่หยุดการกระทำร้ายนั้น ต้องถือว่าภัยอันตรายนั้นยังมีอยู่ไม่สิ้นสุดไป ดังนั้นหากต้องกระทำตอบโต้หรือแทงกลับไปเพื่อยับยั้งไม่ให้ภัยอันตรายก่อเกิดขึ้นกับตนก็ต้องถือว่าเป็นการป้องกันที่พอสมควรแก่เหตุเช่นกัน (ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกา 525/2465, ฎ.643/2470, ฎ.1274/2496, ฎ.1465/2509, ฎ.1073/2510, ฎ.541/2511, ฎ.94/2513, ฎ.1831/2514, ฎ.2470/2515 และ ฎ.1018/2527) ทั้งนี้เนื่องจากเป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นโดยที่ไม่มีโอกาสได้คิดไตร่ตรองเลือกได้ว่าควรกระทำเช่นไรจึงเหมาะสมที่สุด เพราะเป็นการเกิดเหตุการณ์ที่กระทันหันเฉพาะหน้าที่ไม่มีโอกาสคิดเป็นอย่างอื่นจึงต้องกระทำลงไปเช่นนั้น หากไม่เช่นนั้นแล้วผู้ตายอาจทำร้ายตนให้ถึงแก่ความตายได้ (ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1665/2509)

สิ่งสุดท้ายที่ควรพิจารณาร่วมด้วยคือ ผู้ตายมีประวัติเป็นนักเลงอันธพาล ทะเลาะวิวาทต่อยตีกับเพื่อนบ้านอยู่ประจำ ผลการตรวจเลือดพบมีเอธิลแอลกอฮอล์ในเลือดระดับ 184 มิลลิกรัม% ทำให้ผู้ตายขาดความยับยั้งใจ คึกคะนองมากขึ้น แต่การทรงตัวหรือการประสานงานของกล้ามเนื้อจะด้อยกว่าผู้ที่ไม่ดื่มเหล้า ไม่สามารถประคองตัวแสดงท่าทางได้อย่างต้องการหรือเดินไม่ได้ในลักษณะท่าที่ปกติ^(11,12,13) ซึ่งเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่บนร่างของผู้ต้องหาที่มีบาดแผลปรากฏน้อยกว่าผู้ตายและแม้ว่าผู้ต้องหาตัวเล็กกว่ายังสามารถเอาชีวิตรอดออกมาได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าเมื่อได้กระทำความผิดและอาจต้องรับโทษทางอาญานั้นกฎหมายยังเปิดโอกาสให้ต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความผิดถูก การป้องกันตนเองอาจใช้ยกเป็นข้ออ้างไม่ต้องรับผิดชอบได้ ถ้าหากว่าได้กระทำตามกฎหมายที่กฎหมายบัญญัติไว้ แต่ถ้าหากการกระทำนั้นเป็นการป้องกันเกินกว่าเหตุก็อาจต้องได้รับโทษแต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายบัญญัติไว้เพียงใดก็ได้

ในกรณีที่เกิดการทำร้ายร่างกายกันและมีบาดแผลเกิดขึ้น แพทย์จะต้องตรวจวัดและทำบันทึกไว้โดยละเอียด เนื่องจากหลักฐานนี้อาจจะต้องถูกนำเข้าสู่การพิจารณาคดีของศาล ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของคู่ความและผู้ที่เกี่ยวข้องเอง การ

บันทึกรายละเอียดของบาดแผลควรประกอบด้วย ชนิด ขนาด (หมายถึงความกว้าง ความยาว และความลึก) จำนวน ตำแหน่ง อวัยวะที่ได้รับการบาดเจ็บหรือเหตุตาย รวมทั้งสิ่งแปลกปลอมอื่นที่ตรวจพบ หากมีเช่นนั้นอาจเกิดปัญหาในการตอบคำถามซักค้านของทนายได้ เช่น อาวุธที่ใช้ทำร้ายมีรูปพรรณสัณฐานอย่างไร บาดแผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดเกิดจากอาวุธกี่ชนิด เหตุตายที่แท้จริงเกิดจากอวัยวะใดบาดเจ็บหรือตายในทันทีหรือไม่ เหล่านี้เป็นต้น

พึงระลึกไว้เสมอว่า การตรวจบันทึกที่ดี การแสดงความเห็นในหลักวิชาการทางการแพทย์อย่างถูกต้องตรงไปตรงมา ย่อมนำมาสู่คำพิพากษาที่ยุติธรรมที่สุดด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

1. วิสาร พันธนะ. สารสำคัญของประมวลกฎหมายอาญา . ใน : คณะกรรมการกลุ่มผลิต ชุดวิชา, เอกสารการสอนความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2538:337-445.
2. เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.
3. นคร พจนนรพงษ์, พลประสิทธิ์ ฤทธิ์รักษา. ประมวลกฎหมายอาญา. กรุงเทพฯ : นครหลวง, 2531.
4. คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา. กฎหมายอาญา 2 ภาค ความผิด. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2538.

5. วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. นิติเวชสาธก ฉบับกฎหมายกับเวชปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2530.
6. คณิต ฌ นคร. การชันสูตรพลิกศพและการได้ส่วนการตาย. ใน : พีรพล ศรีสิงห์, สมพล คงวิทยาพานิช, บก. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด BJ. Plate Processor, 2538:237-244.
7. ประภาศน์ อวยชัย. ข้อโต้แย้งจากที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาหรือฎีกา 100 ปี ตามกฎหมายอาญา เล่มที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทกรุงสยาม พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2538.
8. Di Maio, D.J. and Di Maio, V.J.M. Forensic Pathology. New York : Elsevier, 1989.
9. Tedeschi. C.G, Eckert. W.G., Tedeschi, L.G. Forensic Medicine. Philadelphia : W.B. Saunders Company, 1977.
10. Mason. J.K, Forensic Medicine. London : An Illustrated Reference. Chapman and Hall Medical, 1993.
11. Bernard Knight. Forensic Medicine. Great Britain : Edward Arnold, 1991.
12. Werner U.Spitz. Spitz and Fisher's Medicolegal Investigation a Death Guidelines for the Application of Pathology to Crime Investigation. Springfield : Charles C. Thomas Publisher, 1993.
13. Bernard Knighth. Simpson's Forensic Medicine. London : Edward Arnold. 1993.

